U A'ALMAJ T'AANIL U TÁAKPAJAL KAAJ KU NU'UKBESIK K'AAT CHI' TI' KAAJ, U JE'ETS'EL A'ALMAJ T'AAN YÉETEL U KÁAJSIK KAAJ U MEYAJIL A'ALMAJ T'AANO'OB TU LU'UMIL YUCATÁN

CONSEJO GENERAL

ABOG. MARÍA ELENA ACHACH ASAF
CONSEJERA PRESIDENTA

LIC. CÉSAR ALEJANDRO GÓNGORA MÉNDEZ
SECRETARIO EJECUTIVO

LIC. LISSETTE GUADALUPE CETZ CANCHÉ

LIC. JOSÉ ANTONIO GABRIEL MARTÍNEZ MAGAÑA

LIC. ANTONIO IGNACIO MATUTE GONZÁLEZ

LIC. CARLOS FERNANDO PAVÓN DURÁN
CONSEJEROS ELECTORALES

PARTIDOS POLÍTICOS

PARTIDO ACCIÓN NACIONAL

PARTIDO REVOLUCIONARIO INSTITUCIONAL

PARTIDO DE LA REVOLUCIÓN DEMOCRÁTICA

PARTIDO DEL TRABAJO

PARTIDO VERDE ECOLOGISTA DE MÉXICO

MOVIMIENTO CIUDADANO

PARTIDO NUEVA ALIANZA

JUNTA GENERAL EJECUTIVA

LIC. CÉSAR ALEJANDRO GÓNGORA MÉNDEZ
COORDINADOR GENERAL

DR. CÉSAR AUGUSTO JIMÉNEZ MÉNDEZ
DIRECTOR EJECUTIVO DE PROCEDIMIENTOS
ELECTORALES Y PARTICIPACIÓN CIUDADANA

LIC. JORGE ESMIT MAY MEX
DIRECTOR EJECUTIVO DE CAPACITACIÓN
ELECTORAL Y FORMACIÓN PROFESIONAL

MTRO. ARIEL FRANCISCO ITZA ALCALÁ
DIRECTOR EJECUTIVO DE ADMINISTRACIÓN
Y PRERROGATIVAS

UNIDAD TÉCNICA DE FISCALIZACIÓN

C.P. JORGE ALBERTO MIMENZA OROSA
TITULAR

CONTRALORÍA GENERAL

C.P. WILBERT ARTURO SALAZAR DURÁN
CONTRALOR GENERAL

AGRADECIMIENTO:

Al Instituto para el Desarrollo de la Cultura Maya del Estado de Yucatán (INDEMAYA), y a su Directora General, **Ing. Elizabeth Gamboa Solís** por la disposición y las facilidades otorgadas para la realización de la presente traducción, asi como también al Departamento de Lengua y Cultura del mismo.

Mérida, Yucatán, julio de 2013

U A'almajt'aanil u Táakpajal Kaaj ku Nu'ukbesik, K'áatchi' ti' Kaaj, u Je'ets'el A'almaj T'aan yéetel u Káajsik Kaaj u Meyajil A'almaj T'aano'ob tu Lu'umil Yucatán.

U béeykunta'al u múuch'kabil A'almajt'aano'ob jets'a'an ichil le A'almajt'aan je'ela', ku taal ti' u k'abéetil u yáax k'ajóolta'al tumeen le kajnáalo'obo' ba'axo'ob ku beeta'al, nu'ukbesajilo'ob ti'al kaaj, yéetel u láak' ba'alo'ob jets'a'an, ti'al u béeytal u táakpajal tu beel kajnáalo'ob, le je'elo' ku béeykunta'al ikil u ts'a'abal k'ajóoltbil u Tsolts'íibil Nu'ukbesajilo'ob ti'al Kaaj yéetel u Meyaj Jala'ach le ku náachtal tu'ux ku k'uchule'.

Le A'almajt'aano' ku taasik ka'ap'éel bix je'el u beeta'al K'áatchi'obe'; yéetel K'áatchi' ti' Kaaj bey xan u Je'ets'el A'almajt'aan; te'el yáaxo' le káajnáalo'obo' ku much'ikuba'ob ti'al u ya'aliko'ob ba'ax wáa ku beeta'al wáa ma' junp'éel u meyaj jala'ach yaan wáa mina'an u Tsolts'íibil Nu'ukbesajilo'ob ti'al Kaaj; te'el tu láak'o' ku páajtal u ya'aliko'ob wáa ba'ax, yo'olal u meyajil junp'éel A'almaj t'aan, junp'éel k'exbesaj wáa nu'ukbesajil.

Yéetel u Káajsik Kaaj u Meyajil A'almajt'aano', yaan ti'ob u páajtalil u ts'áiko'ob ojéeltbil junp'éel nu'ukbesajil ti'al u beeta'al, u k'e'exel wáa u táakbesa'al u láak' wáa ba'ax ti' A'almajt'aano'ob, jets't'aano'ob yéetel nu'ukbesajilo'ob ti'al méek'táankaajilo'ob tu táan u mola'ayil IPEPAC, máax kun xak'altik wáa ku béeytal le ba'axo'ob jets'a'an ichil le A'almajt'aano', le káan béeyake' ku túuxtik tu Mola'ayil A'almajt'aan te'el Noj Lu'uma',

Le meyajilo'ob ti'al u táakpajal kaaj nu'ukbesa'an ichil le A'almajt'aana' ku táakmuk'tik u páajtalil kajnáalo'ob yéetel ku jets'ik ba'ax k'abéet ti'al u beeta'al, yeetel ti'al u béeykunta'al, le ba'alo'ob túun beya' yaan u beetik u nupikubaj kajnáalo'b yéetel jala'acho'ob.

Ichil le ba'ax ku taasik yéetel tak tu'ux ku náakal le A'almajt'aana', U Mola'ayil u Nu'ukbesajil Yéeytáambal yéetel u Táakpajal Kaaj tu Lu'umil Yucatane' ku ts'áik ti' kajnáalo'ob le túumben jaatsil beeta'abik u pik'ilju'unil U A'almajt'aanil u Táakpajal Kaaj ku Nu'ukbesik, Káatchi' ti' Kaaj, u Je'ets'el A'almajt'aan yéetel u Káajsik Kaaj u Meyajil A'almaj t'aano'ob, ti'al u ts'a'abal k'ajóoltbil yéetel u péektsilta'alo'ob ti'al u táakpajal kaaj yan bejla'a ti' kajnáalo'ob *yucateko'ob*e', bey xan yaan u yáantaj ti'al le táakbesajo' yéetel u táakmuk'ta'al l e k-*democracia*o'.

Lic. José Antonio Gabriel Martínez Magaña
Presidente de la Comisión Permanente de Participación Ciudadana.

ARTS

YÁAX NOJ TS'ÍIBIL.- BA'AXO'OB JETS'A'AN TI'AL TULÁAKAL MÁAK

YÁAX NOJ JAATS.- BA'ALO'OB TI'AL TULÁAKAL MÁAK - - - - - 1-8
U KA'AP'ÉEL NOJ JAATS.- YO'OLAL MÁAKO'OB YÉETEL JALA'ACHO'OB JO'OLINTIK - 9-14

U KA' NOJ TS'ÍIBIL.- BIX KUN TÁAKPAJAL KAJNÁALO'OB

YÁAX NOJ JAATS.- YO'OLAL KÁAT CHI' TI' KAAJ - - - - - - - - 15-21
YÁAX JAATS.- YO'OLAL BIX U BEETA'AL - - - - - - - - - - - - 22-27
KA'A JAATS.- YO'OLAL BA'AX KU YÁAX BEETA'AL - - - - - - - 28
YÓOX JAATS.- YO'OLAL BIX U KÁAJAL - - - - - - - - - - - - - 29-31
KAN JAATS.- YO'OLAL BIX U JE'ETS'EL - - - - - - - - - - - - 32-38
JO' JAATS.- YO'OLAL U K'IINIL LE K'ÁAT CHI'O' - - - - - - - - - 39-41
WAK JAATS.- BA'AX KUN U KAXBIL, U JE'ETS'EL NU'UKA'ANIL YÉETEL BA'AX KUN A TAASEJ. - - - - - - - - - - - 42-46
KA' NOJ JAATS.- YO'OLAL U JE'ETS'EL A'ALMAJ T'AAN - - - - 47-51
YÁAX JAATS.- YO'OLAL BIX U BEETA'AL - - - - - - - - - - - - 52-57
ÓOX NOJ JAATS.- YO'OLAL U KÁAJSIK KAAJ U MEYAJIL A'ALMAJ T'AAN - 58-62
YÁAX JAATS.- YO'OLAL BIX U BEETA'AL - - - - - - - - - - - - 63-65

U YÓOX NOJ TS'ÍIBIL .- YO'OLAL U TS'A'ABAL OJÉELTBIL YÉETEL BAJUX U TOJOL BIX U BEETA'AL.

YÁAX NOJ JAATS.- YO'OLAL U TS'A'ABAL OJÉELTBIL - - - - - 66-69
KA' NOJ JAATS.- BAJUX U TOJOL - - - - - - - - - - - - - - - - 70-72

U KAN NOJ TS'ÍIBIL .- YO'OLAL BIX U LÍIKSAJ T'AANIL

JUMP'ÉELILI' NOJ JAATS.- YO'OLAL U K'ÁATA'AL K'EX JETS' T'AAN YÉETEL U CHI'ICHNAKIL. - - - - - - - - - - - - - - - 73-76

JO' NOJ TS'ÍIBIL .- YO'OLAL U SI'IPILIL
YÁAX NOJ JAATS.- YO'OLAL MÁAX JE'EL U YANTAL U SI'IPILE'- 77
KA' NOJ JAATS.-YO'OLAL X-MA' CHÍIMPOLAL YÉETEL U BO'OL SI'IPILIL - 78
U LÁAK' JETS'T'AA NO'OB - 4

JETS' T'AAN 740 U XOOKIL

Ts'a'ab k'ajóoltbil tu ts'albilju' un Jala'achil le Lu'uma' 22 ti' Enero tu ja'abil 2007

KAJNÁAL PATRICIO JOSÉ PATRÓN LAVIADA, u Jala'achil u Lu'umil Yucatán, kin ts'áik u yojéelt u kajnáalilo'obe':

U Molayil u Jáalk'abil yéetel u Noj Páajtalil u Lu'umil Yucatán, je bix jeets'elil tu Artiikuloil 30 tu jaatsil V ti' Noj A'almaj t'aan; 97, 150 yéetel156 ti' u Mola'ayil A'almajt'aan, tu ka'ap'éelal ti' u Lu'umil Yucatane', ku túuxtik;

JETS' T'AAN:

U A'ALMAJ TAANIL U TÁAKPAJAL KAAJ KU NU'UKBESIK, K'ÁAT CHI' TI' KAAJ, U JE'ETS'EL A'ALMAJ T'AAN YÉETEL U KÁAJSIK KAAJ U MEYAJTA'AL A'ALMAJ T'AATULU'UMIL YUCATÁN

YÁAX NOJ TS'ÍIBIL
BA'AXO'OB JETS'A'AN TI'AL TULÁAKAL MÁAK

YÁAX NOJ JAATS (I)
BA'ALO'OB TI'AL TULÁAKAL MÁAK

U Yáaxil Artiikulóo (1).- Le A'almajt'aana' u ti'al tuláakal máak ku kaxantik, u nu'ukbesik káatchi' ti' kaaj, u je'ets'el Aa'almajt'aan yéetel u káajsik kaaj u meyajil A'almaj t'aan ti'al u yojéelta'al jumpuul ba'ax ku tukultik, ti'al u je'ets'el nu'ukebesajilo'ob yéetel xu'ulsa'al talamilo'ob yóok'ol tuláakal máak; le ba'alo'oba' jeets'a'an tu

waklajunp'éelal Artiikulo tu Xóot'il A, tu jaatsil II ti' u Noj A'almajt 'aanil u Lu'umil Yucatán, bey xan ti'al u péektsilta'al u kaambal kaaj ikil u béeykunta'al u páajtalil u yojéeltik máak ba'ax ku yúuchul yo'olal u ya'alik ba'ax ku tukultik .

U Ka'ap'éelal Artiikulóo (2).- U ti'al u béeytal le páajtalil nu'ukbesa'an te'el A'almajt'aana', kajnáalo'obe' k'abéet u yáax ojéeltiko'ob ba'ax jets'a'an kun beetbil yéetel nu'ukbesajil ti'al kaaj, yo'olal u táakpajalo'ob nu'ukanil.
Le bix kun táakpajalo'ob jets'a'an te'el A'almaj t'aana', ku kaxantik u béeykuntik le páajtalila' ti'al u je'ets'el nu'ukbesajilo'ob ti'al u xu'ulsa'al talamilo'ob tu'ux yaan tuláakal máak.

U Yóoxp'éelal Artiikulóo (3).- U ti'al u béeytal ba'ax ku kaxantik le A'almajt'aana' u na' una'tpajal le t'aano'ob beyá:

I.- Noj A'almajt'aan: U Noj A'almajt'aanil u Lu'umil Yucatán.

II.- A'almajt'aan: U A'almajt'aanil u Táakpajal Kaaj ku Nu'ukbesik K'áat Chi' ti' Kaaj, U Je'ets'el A'almajt'aan yéetel u Káajsik Kaaj u Meyajta'al A'almaj T'aan tu Lu'umil Yucatán.

III.- A'almaj T'aanil Yéeytáambal: U A'almajt'aanil Molayilo'ob yéetel u Nu'ukbesajil Yéeytáambal tu Lu'umil Yucatán.

IV.-Mola'ayil: U Mola'ayil u Nu'ukbesajil Yéeytáambal yéetel u Táakpajal Kaaj tu Lu'umil Yucatán.

V.- Noj Múuch'kabil: U Noj Múuch'kabil u Molayil u Nu'ukbesajil Yéeytáambal yéetel u Táakpajal Kaaj tu

Lu'umil Yucatán.

VI.- Múuch'kabil: U Múuch'kabil u Táakpajal Kaaj.

VII.- U Kúuchil Xaak'al Si'ipilil: U Kúuchil u Xaak'al Si'ipilil Yéeytáambal tu Lu'umil Yucatán.

VIII.- U Táakpajal Kaaj: U táakpajal kaaj juntaats' ti'al u je'ets'el ba'alo'ob yaan u yil yéetel leti', beey xan jach k'a'anan u ti'al le Noj Lu'uma' waa ti' méek'tankaajo'ob.

IX.- Meyaj ku Manchajal: Junp'éel ba'al ku jets'ik juntúul jala'ach, ku páajtal u taasik noj ba'al, ma'alo'ob wáa k'aas junpuul wáa tu paach k'iin ti' u kajnáalilo'ob junp'éel méek'taankaj, jun xóot' lu'um wáa ti' le Noj Lu'uma', bey xan le ba'ax ku taasik le ba'ax je'ets'o' je'el u p'áatal bey u ti'al tuláakal k'iine'.

X.- Tsolts'íib: U Tsol Ts'íibil Nu'ukbesajil ti'al Kaaj yéetel U Meyajo'ob Jala'ach kun u túuxt le Mola'ayilo'.

U Kamp'éelal Artiikulóo (4).- U ti'al ba'ax ku kaxaantik le A'almajt'aana', le k'áatchi' ti' kaajo', le jets'a'an ichil A'almajt'aan, yéetel le u káajsik kaaj u meyajil A'almajt'aano', leti'el nu'ukulil yaan ti'al o yojéelta'al ba'ax ku tukultiko', le Molayilo' leti' unaj u beetik u meyajilo'ob ti'al u béeytal, je bix jets'a'anil tu jaatsil I, tu Xóot'il A, ti' u wáaklajun p'éelal Artiikuloil. Noj A'almajt'aan.

U Jo'op'éelal Artiikulóo (5).- Le Molayilo' ti'al u beetik u meyajil yo'olal u táakpajal kaaje', yaan u yáanta'al tumeen u jala'achilo'ob le noj lu'uma' yéetel leti' le Méek'tankaajo'obo'; bey xan je'el u páajtal u beetik mok't'aano'ob yéetel jala'acho'ob ti' u noj lu'umil México

je'el bix u láak'o'ob yaan ba'al u yil yéetelo'obe', ti'al béeykunta'al tu beel le ba'axo'ob jets'a'an tu artiikulóil 114 ichil u A'almajt'aanil Yéeytáambale'.

U Wáakp'éelal Artiikulóo (6).- U meyajilo'ob ti'al u beeta'al le jeejeláas k'áatchi' ti kaajo', yaan u béeykunta'al, ba'ale' ma' unaj u jelbesik bix u meyaj le jala'achil nu'ukbesa'an ichil u Noj A'almajt'aanil u Noj Lu'umil Mexico yéetel ti' u Noj Lu'um le kaajo', ka yéeya'ak yéetel ka yanak ti' u ye'esajil kaaj.

U Wukp'éelal Artiikulóo (7).- Ma' tun páajtal u beeta'al mix junp'éel u meyajil káat chi' ti' kaaj ichil u k'iinilo'ob u meyajil yéeytáambalo'ob jets'a'an tu A'almajt'aanil Yéeytáambal.

U Waxakp'éelal Artiikulóo (8).- U na'ata'al le A'almaj T'aana' yaan u beeta'al je bix yanil ichil bix ts'íibta'anile', nu'ukpaja'an yéetel ku meyaj. Wáa mina'an ba'ax e'esike', yaan u ch'a'abal bix jets'a'anil tu ts'ook u xóot' tsíibil u kanlajun (14) artiikulóil u Noj A'almaj T'aanil u Lu'uil México.
Le ba'ax jets'an tu A'almajt'aanil Yéeytáambalo' yaan u jeelintik wáa ma' tu máan táanil ti'.

U KA'AP'ÉEL NOJ JAATS (II)
Yo'olal Máako'ob yéetel Jala'acho'ob Jo'olintik

U Bolonp'éelal Artiikulóo (9).- U ti'alint le A'almaj T'aana' ku na'atpajal máakil le je'eloba':

I.- U Kajnáalilo'ob Yucatán;

II.- U Jala'achil el Noj Lu'uma';

III.- U Jala'achil Méek'táankaajo'ob, yéetel

IV.- U Mola'ayil le Noj Lu'uma'.

U Lajunp'éelal Artiikulóo (10).- U páajtalil yéetel ba'ax unaj u beetik kajnáalo'obe', leti' le jets'a'ano'ob ichil le Noj A'almajt'aano' bey xan tu yáax yéetel u yóox (I, III) Noj Ts'íibil u A'almajt'aanil Yéeytáambal. Ku ts'o'okol le yaano'ob ichil Noj A'almajt'aano' unaj u yojéeltiko'ob yéetel u táakpajalo'ob nu'uka'an ichil u meyajilo'ob tu'ux kun táakpajal kaaj, yéetel unaj u káata'al ti' le Mola'ayilo' ka u káatchi'it ti' kaaj le ba'alo'ob wáa u meyaj jala'ach ma' tu chíikpajal ichil le Tsolts'íibo'.

U Bulukp'éelal Artiikulóo (11). Le ba'alo'ob unaj u beetik jala'acho'obe', leti'le ku ya'alik u ka'a, u yóox yéetel u kan (II, III, IV) jaatsil u bolonp'éelal Artiikuloil le a'almaj t'aana', leti'le je'elo'oba':

I.- U túuxtik ti' le Molayilo' u yáax tsolts'íibil nu'ukbesajilo'ob ti'al kaaj yéetel le meyajo'ob ku tukulta'al je'el u manchajal ma'alobile', jach u xaanile' tak 25 ti' u winalil noviembre tu ja'abil le ma' k'uchuk u k'iinil u beeta'al le meyajo';

II.- Ma' u beeta'al mixba'al yaan u yil yéetel nu'ukbesajilo'ob ti'al kaaj mix meyajo'ob ku tukulta'al je'el u manchajal ma'alobile', wáa ma' máanak u k'iinilo'ob ti'al u k'áatali'; wa k'aata'an ka beeta'ak le meyajo' yéetel wa yaan ti' le ba'axo'ob ku k'áatik le A'amajt'aano', yaan u páa'ta'al u ts'o'okol le k'áatchi'o' yéetel u ts'a'abal ojéeltbil tumeen le Molayil ba'ax tu taasajo';

III.- Ka béykunta'ak ti' kajnáalo'ob u k'ajóoltiko'ob ba'ax

ju'unilo'ob jets'ik le nu'ukbesajilo'ob ti'al kaajo' yéetel le meyajo'ob ku tukulta'al je'el u manchajal ma'alobilo' je bix u ya'alik u A'almajt'aanil u Yojéelta'al Péektsilo'ob yo'olal Kaaj u ti'al le Noj Lu'uma' yéetel Méek'tankaajo'ob tu Lu'umil Yucatán;

IV.- U chíimpolta'al ba'ax kun u taas le k'áatchi' le káan yanak ba'al u yil yéetel u láak' ba'alo'obo, yéetel

V.- U láak' ba'alo'ob jets'an ichil A'almaj t'aano'ob.

U Lajka'p'éelal Artiikulóo (12).- Le je'elo'oba' leti' le jala'acho'ob jo'olintik u béeykunta'al le A'almaj t'aana':

I.- Noj Múuch'kabil;
II.- U Kúuchil Xaak'al Si'ipilil;
III.- U Mola'ayil le Noj Lu'uma';
IV.- U Jala'achil le Noj Lu'uma', yéetel
V.- U Jala'achil Méek'táankaajo'ob.

U Yóoxlajunp'éelal Artiikulóo (13).- Le je'elo'oba' leti' le ba'axo'ob unaj u beetik le Mola'ayil yéetel le Noj Múuch'kabilo':

I.- U k'amik tu k'ab le jala'acho'ob táakpaja'an ichil le A'almajt'aana', péektsililo'ob yo'olal nu'ukbesajilo'ob ti'al kaaj yéetel le meyajo'ob ku tukulta'al je'el u manchajal ma'alo'obile';

II.- U xak'altik le nu'ukbesajilo'ob ti'al kaaj yéetel u meyaj jala'acho'ob jets'a'an te'el tu ts'ook jaatsilo' le ku tukulta'al je'el u manchajal ma'alo'obile'.

III.- U beetik u Tsolts'íibil le meyaj ichil u yáax p'isk'iinil u

wináalil diciembre le ma' káajak u ja'abil u beeta'al le K'áat chi'o'.

IV.- U ts'áik k'ajóoltbil kex juntéen le Tsolts'íibo', bey xan u ts'íibil u mokt'aanilo'ob le A'almaj t'aano', bey xan te'el Méek'táankaajo'obo' le ba'ax mokt'anta'ab ichil le lajunpéel k'iino'ob beeta'ak yéetel k'a'amako';

V.- U k'amik u t'aanil ti'al u beeta'al káatchi' ti' kaaj, u Jets'e'l A'almajt'aan yéetel u káajsik kaaj u meyajil A'almaj t'aan.

VI.- U k'amik yéetel u xak'altik u nu'ukbesajilo'ob ti'al u k'e'exel wáa u tse'e'lel wáa ba'ax ti' Noj A'almajt'aan, A'almajt'aano'ob, Jets' T'aano'ob, Nu'ukbesajo'obil yi'al Méek'táankaajo'ob, yéetel wáa k'abéet'e' ku túuxtik tu Mola'ayil u Lu'umil Yucatán wa ti' Jala'achil Méek'táankaajo'ob ti'al u béeykunta'al.

VII.- U jets'ik u k'a'amal u t'aanilo'ob ti'al u beeta'al k'áatchi'ob ti' kaaj, ba'ale' táanile' yaan u xak'alta'al ba'ax k'abéet ti'al u beeta'al.

VIII.- U ts'áik u yojéelt jala'acho'ob yéetel kajnáalo'ob t'aanil tu'ux ku k'a'amal le ba'ax ku ya'alik u ts'ook jaatsilo', bey xa'an le xóot'ol u béeykunta'al nu'ukbesajil ti'al kaaj yéetel u meyaj jala'acho'ob.

IX.- U jets'ik u súutukil yéetel u K'iinil le K'áatchi' ti' Kaajo'.

X.- U jets'ik jayp'éel yéetel tu'ux kun antal u kúuchil tu'ux kun k'ambil le ba'ax kun u ya'al le kaajo';

XI.- U jets'ik wáa ma'alob bix le ju'uno'ob yéetel nu'ukulo'ob kun meyaj ti'al le jeejeláas bix kun táakpajal le kaajo';

XII.- U kanáantik le ju'uno'ob yéetel nu'ukulo'ob kun meyaj ti'al le káat chi'o';

XIII.- U táakbesik ichil u Tsolts'íibil u xuupe', le taak'in k'abéet ti'al u meyajilo'ob ti'al u táakpal kaajo';

XIV.- U beetik yéetel u ts'áik ojéeltbil u Mokt'aanil Nu'ukanil yéetel ba'ax kun u taas le u meyajilo'ob ti'al u táakpajal kaajo';

XV.- U jets'ik Mola'ayil áantaj ti'al kajnáalo'ob tu'x kun u táakbes junjaats' ma'alob máako'ob meyajnajo'ob ichil u ts'ook yéeytáambal beeta'abo'; je bix yanik ichil le Nu'ukbesaj kun u jets'e';

Le máako'ob kun antal ichil le áantajo' ma' tun a'albil wáa u j-meyajilo'ob le Mola'ayilo';

.

XVI.- U jets'ik yéetel u ka'ansik le máako'ob kun meyaj te'el kúuchilo'ob tu'ux kun k'ambil le ba'ax kun u ya'al le kaajo';

XVII.- U ts'áik k'ajóoltbil le nu'ukubesajilo'ob ti'al kaajo', u meyaj jala'acho'ob, u meyajil A'almaj t'aano'ob yéetel u mokt'aan u jala'achilo'ob méek'táankaaj kun táakbesbil ti'al le K'áat chi'o';

XVIII.- U beet le mokt'aanilo'ob k'abéet ti'al u yúuchul ma'alob le jeejeláas meyajilo'ob ti'al le K'áat chi'o'.

XIX.- U sáasilkúuntik le líik'saj t'aano'ob kun ts'aabil u yojéelte' yéetel;

XX.- Le u láak' ba'alo'ob kun jets'bil ti' tumeen le A'almajt'aana' yéetel u láak' nu'ukbesajilo'ob yaan ba'al u yil yéetele'.

U Kanlajunp'éelal Artiikulóo (14).- U Kúuchil Xaak'al Si'ipilile' leti' unaj u k'ajóoltik ba'axo'ob yan yéetel u k'áata'al k'ex jets' t'aan bey xan u láak' chi'ichnakilo'ob, ichil le ba'ax yaan te'el A'almaj T'aana' bey xan ba'ax yaan u yil yéetel u A'almaj T'aanil u Nu'ukbesajil Líik'saj T'aan yo'olal Yéeytáambal tu lu'umil Yucatán.

U KA' NOJ TS'ÍIBIL (II)
BIX KUN TÁAKPAJAL KAJNÁALO'OB

YÁAX JAATS (I)
Yo'olal K'áat chi' ti' Kaaj

U Jo'lajunp'éelal Artiikulóo (15).- Le káatchi' ti' kaajo' ku kaxantik ba'ax ku ya'alik kajnáalo'ob yo'olal ba'alo'ob yéetel meyajilo'ob ku beetik Jala'achilil, u Meyajil A'almajt'aan yéetel Méek'táankaajo'ob, le tukulta'an je'el u manchajal ma'alo'obil u ti'al kaaje';

I.- U ti'al Jala'achilil:
a) U beetik nu'ukebesajilo'ob yo'olal kaaj u ti'al ko'olelo'ob yéetel maaya kaaj;
b) U beeta'al kúuchilo'ob yéetel nu'ukulilo'ob;
c) U Je'ets'el Tuukulil Meyaj ti'al u Táakmuk'ta'al le Noj Lu'uma' yéetel u Noj Jaatsil;
d) Nu'ukbesajilo'ob ti'al u kanáanta'al bak' paachil;
e) U je'ets'el u kúuchil k'áaxo'ob ti'al kanáanbil yéetel ba'ax kun beetbil yéetel;
f) U jets'ik u tselik yéetel bix kun konbil ba'alo'ob u ti'al kaaj, yéetel
g) U jets'ik u nu'ukbesajil ti'al kalanil toj óolal, ka'ambesajil yéetel ba'alo'ob u ti'al kaaj bey xaan u k'ajla'il.

II.-U ti'al u Mola'ayil A'almajt'aan:
a) U je'ets'el u yantal u láak', u nu'upul, yéetel u xu'ulsal yanil Méek'táankaajo'ob;
b) U béeykunta'al u yantal u láak' tumben Noj lu'umo'ob yéetel u xóot' lu'umo'ob.
c) U nu'ukbesa'al tak tu'ux ku náakal u jáal Méek'tankaajo'ob; yéetel
d) Ba'ax kun táakbesbil ichil u meyajil A'almaj T'aano'ob.

III.-U ti'al Méek'táankaajo'ob:
a) U je'ets'el máax ti' kun ts'aabil u páajtalil u beetik meyajo'ob ti'al kaaj;
b) U béeytal u p'axik taak'in;
c) U tse'elel yéetel u je'ets'el máax kun ti'alintik ba'alo'ob u ti'al kaaj;
d) Nu'ukbesajil ti'al u kalánta'al bak' paachil.
e) U je'ets'el u kúuchil k'áaxo'ob ti'al kanáanbil yéetel ba'ax kun beetbil yéetel;
f) U k'e'exel u k'aaba' Méek'táankaajo'ob, yéetel
g) U nu'ukbesajil ti'al kalanil toj óolal, ka'ambesajil yéetel ba'alo'ob u ti'al kaaj bey xaan u k'ajla'il.

U Wáaklajunp'éelal Artiikulóo (16).- Le tak tu'ux kun k'uchul le nu'ukbesjilo'ob ti'al kaaj yéetel u meyaj jala'ache', yaan u je'ets'el yéetel le tuukulilo'oba':

a) Ba'ax kun u taas ichil u nu'ukbesajil A'almaj t'aan;
b) Ba'axo'ob kun u taas ichil u meyajil taak'in, nu'ukbesajilo'ob yéetel ti'al kaaj;
c) Tak buka'aj yéetel ba'ax je'el u taasik ti' kaaj junp'éel ba'al ma'alobe' wáa jump'éel ba'al k'aas; yéetel

d) Bix je'el u p'áatal mantats' te'el Noj Lu'uma', tu Xóot' Lu'umil wáa tu Méek'tankaajil.

U Wuklajunp'éelal Artiikulóo (17).- Ma' tu táakpajal ichil K'áat chi' ti' kaaj, le nu'ukbesajil ti'al kaaj yéetel u meyajo'ob jala'ach je'elo'oba':

I.- Le kun u beet jala'ach tumeen jets'a'an ichil a'almaj t'aane' wáa le ku ya'alal ti' tumeen u jala'achil a'almaj t'aane';

II.- U je'ets'el máax wa u tse'elel tu kúuchil u j-meyajo'ob Jala'achilil yéetel u Mola'ayil A'almaj T'aan, bey xan Méek'tankaajilo'ob, yéetel

III.- Le meyajilo'ob ts'o'ok u beetpajale' yéetel ba'ax ku taasike' ma' tu páajtal u k'expajal.

U Waxaklajunp'éelal Artiikulóo (18).- Ti'al u beeta'al jump'éel K'áatchi' ti' Kaaj yo'olal le ba'axo'ob ku ya'alal te'el Jo'olajunp'éelal Artiikuló (15) ti' le A'almaj T'aana', yaan u páajtalil ti':

I.- Kajnáalo'ob ;
II.- U Jalalachil le Noj Lu'uma';
III.- U Mola'ayil le Noj Lu'uma' ichil u mokt'aanil ka'ap'éel ti' u yóox jatsil, yéetel,
IV.- U Jala'achil Méek'táankaajo'ob ichil u mokt'aanil ka'ap'éel ti' u yóox jatsil u Múuch'kabil.

U Bolonlajunp'éelal Artiikulóo (19).- U ti'al u k'áata'al ka beeta'ak junp'éel k'áat chi' ti' kaaje' yaan u k'áata'al ka táakpajak kajnáalo'ob tak le buka'aj jets'a'ate'ela':

I.- Wáa yo'olal u meyaj wa ba'ax ku beetik u Jala'achil

Méek'tankajo'ob, bey xan wáa Jala'achilil ka chíikpajak le meyaj ichil jump'éel wáa jayp'éel Méek'táankaajo'obe':

a)U 10% ti' le buka'aj máako'ob yaan u k'aaba' tu Tsol ts'íibil
Yéeytáambal te'el kaajo'ob tu'ux yaan tak 3,000 kajnáalo'obe';

b)U 8% ti' le buka'aj máako'ob yaan u k'aaba' tu Tsol ts'íibil Yéeytáambal te'el kaajo'ob tu'ux yaan tak 5,000 kajnáalo'obe';

c)U 6% ti' le buka'aj máako'ob yaan u k'aaba' tu Tsol ts'íibil
Yéeytáambal te'el kaajo'ob tu'ux yaan tak 10,000 kajnáalo'obe';

d)U 4% ti' le buka'aj máako'ob yaan u k'aaba' tu Tsol ts'íibil
Yéeytáambal te'el kaajo'ob tu'ux yaan tak 20,000 kajnáalo'obe';

e)U 3% ti' le buka'aj máako'ob yaan u k'aaba' tu Tsol ts'íibil
Yéeytáambal te'el kaajo'ob tu'ux yaan tak 50,000 kajnáalo'obe';

f) U 2% ti' le buka'aj máako'ob yaan u k'aaba' tu Tsol ts'íibil
Yéeytáambal te'el kaajo'ob tu'ux yaan tak 50,000 kajnáalo'ob wáa maanele;

II.- Wáa yo'olal u meyajo'ob Jala'achilil ku chíikpajal tak tuláakal u kaajilo'ob le noj lu'uma', yaan u k'áata'al u 2% % ti' le buka'aj máako'ob yaan u k'aaba' tu Tsol ts'íibil Yéeytáambal ti' le Noj Lu'uma'.

Jun K'aalp'éelal Artiikulóo (20).- Tuláakal K'áatchi' ti' Kaaje' unaj táanil yaan ti' le je'ela':

I.- U ya'ala'al bix u mokt'aanil;
II.- U ya'alal ba'ax o'olal ku tukulta'al unaj u beeta'al le K'áat chi'o';
III.- U ya'ala'al máax jala'achil túuxtil le u mokt'aanilo';
IV.- Wáa kajnáalo'ob k'áatik ka beeta'ake' unaj xan u ye'esik le ba'alo'ob je'ela':

a) U copiail u credencial ti'al yéeytáambal tu'ux yaan u yoochel;
b) U Tsol ts'íibil u k'aaba' máaxo'ob k'áatik, tu'ux kajakbalo'ob, u Méek'tankaajil, u claveil ti'al yéeytáambal, u xookil u Credencial yéetel u xookil u Jaatsil tu'ux ku táakpajal ti'al yéeytáambal.
c) Ka ts'a'abak u k'aaba' juntúul máax jo'olintik, yéetel,
d) Ka je'ets'ek jump'éel kúuchil ti'al u k'a'amal k'uben t'aano'ob.

Wa ma' tu je'ets'el u k'aaba' juntúul máak jo'olintike', yaan u na'ata'le' u k'aaba' le máak yaan yáax ichil le tsolts'íibo' leti' jo'olintik. Wa ma' jets'a'an jum'péel kúuchil ti'al u k'a'amal k'uben t'aano'obe', tuláakal wa ba'axe' ti' kun k'u'bil tu kúuchil le Mola'ayilo'.

V.- Wáa juntúul jala'ach u k'áat ka beeta'ak le k'áatchi'o', yaan xan u túuxtik junp'éel copia certificada ti' tuláakal le ju'uno'ob jets'ik u mokt'aanilo'. Wáa Méek'táankaaj k'áatik ka beeta'ake' unaj xan u béeykunta'al tumeen ka'ap'éel ti' u yóox jaatsil máaxo'ob yaan tu Noj Múuch'kabilo'.

Jun tu Ka'ak'aalp'éelal Artiikulóo (21).- Ti'al ka k'a'amak le u k'áata'al ka beeta'ak le k'áatchi'o', unaj k'abéet:

I.- Ka ts'a'abak ojéeltbil tu táan le Mola'ayilo', yéetel ka béeykunta'ak le u ts'ook ka'ap'éel artiikulóo ts'o'ok u ya'ala'alo';

II.- Le ba'axo'ob kun u beet le jala'acho' ka yanak ba'al u yil yéetel le ba'axo'ob ku ya'alik le jo'lajunp'éelal artiikulóo ti' le A'almajt'aana';

III.- Ka ts'a'abak k'ajóoltbil ichil le lajun tu ka'ak'aalp'éelal (30) k'iino'ob ku taal tu paach le k'iin ka'a ts'a'ab k'ajóoltbil le Ts'olts'iibe', yéetel

IV.- Wáa meyaj u ti'al kaaje' k'abéet unaj ma' beeta'aki', tumeen ma' tu páajtal u jel pa'abal u yutskinta'al.

YÁAX JAATS (I)
Yo'olal bix u beeta'al

U Ka' tu Ka'ak'aalp'éelal Artiikulóo (22).- U jeejeláas jaatsil bix kun beetbile' leti'le je'elo'oba':

I.- Ba'ax ku yáax beeta'al;
II.- Bix u káajal;
III.- Bix u je'ets'el;
IV.- Yo'olal u k'iinil le k'áatchi'o', yéetel;
V.- Ba'ax kun kaxbil, u je'ets'el nu'ukanil yéetel ba'ax kun u taasej.

YAXX JAATS (1)
Yo'olal bix u beeta'l

U Yóox tu Ka'ak'aalp'éelal Artiikulóo (23).- Le ba'ax ku yáax beeta'alo' ku káajal yéetel u k'a'amal u yáax ts'iibil le nu'ukbesajil ti'al kaajo' yéetel u meyaj jala'acho'ob.

U Kan tu Ka'ak'aalp'éelal Artiikulóo (24).- Le bix u káajalo' ku ch'aik le káan ts'a'abak k'ajóoltbil le ba'ax ku k'áatalo' yak le káan k'a'amak wáa u tse'elel.

U Jo' tu Ka'ak'aalp'éelal Artiikulóo (25).- Le bix u je'ets'elo' ku ch'a'ik le káan a'ala'ak ts'o'ok u k'a'amal, u ts'a'abal u yojéelt jala'ach yéetel le máaxo'ob péektsilko', u ts'a'abal k'ajóoltbil u payalt'aanil, u nu'ukbesajil ti'al u ts'a'abal ojéeltbil, u je'ets'el jayp'éel y'eetel tu'ux kun k'ambil ba'ax kun u ya'al le kaajo', u yéeya'al máaxo'ob kun antali', u beeta'al, u béeykunta'al yéetel u k'u'ubul u ju'unilo'ob yéetel nu'ukulil kun meyaj ti'al le K'áat chi'o'.

U Wáak tu Ka'ak'aalp'éelal Artiikulóo (26).- Le u k'iinil le k'áatchi'o' ku táakbesik le káan je'ek'abta'ak le kúuchilo'ob tu'ux kun k'ambil ba'ax kun u ya'al kaajo', u jets'ik kaaj ba'ax ku tukultik, u ka'alal u k'iinil le meyajo', u xaak'alil yéetel u xookil, bey xan u túuxta'al le ju'uno'ob yéetel le nu'ukulo'ob ti' le Noj Múuch'kabilo'.

U Wuk tu Ka'ak'aalp'éelal Artiikulóo (27).- Le ba'ax ku kaxaantik, yéetel u je'ets'el u nu'ukanilo', ku táakbesik tuláakal u xookil ba'ax tu kaxantaj le k'áatchi'o', u je'ets'el u nu'ukanil yéetel ba'ax ku taasik, u ts'a'abal k'ajóoltbil yéetel u sáasikunta'al u chi'ichnakil, u ts'a'abal u yojéelt le jala'ach unaj u yojéeltike' le ba'ax tu kaxantaj le k'áat chi'o' yéetel u ts'a'abal ojéeltbil.

U KA'A JAATS (II)
Yo'olal Ba'ax ku yáax beeta'al

U Waxak tu Ka'ak'aalp'éelal Artiikulóo (28).- Le Mola'ayilo', tu yáax jo'olajun k'iinilo'ob u winalil enero le káan u jóok'es le Ts'olts'íibil Meyajo', le jala'ach kun beetiko' unaj jach u xaanile' tak jo' tu ka'ak'aalp'éelal (25) u k'iinilo'ob u winalil noviembre ka u túuxt u yáax tsolts'íibil le ba'ax kun u meyajto'.

Le Ts'ols'íibil Meyaj ts'o'ok u ya'alalo', unaj u ts'a'abal

k'ajóoltbil ichil lajunp'éelal k'iino'ob tumeen le Mola'ayo' ichil le pik'il ju'un ku k'uchul ti' maanal ya'ab u kaajilo'ob le noj lu'uma', yo'olal u yojéelta'al tumeen kajnáalo'ob, bey xan ichil u láak' péektsilil ka u kaxant u béeytal le káan táakpajal kajnáalo'obe' u yojelo'ob ba'axi'.

U YÓOX JAATS (III)
Yo'olal bix u Káajal

U Bolon tu Ka'ak'aalp'éelal Artiikulóo (29).- Le máaxo'ob k'aatiko', unaj u bisiko'ob tu táan le Mola'ayil ba'ax ku kaxantiko'obo', ichil lajun tu ka'ak'aalp'éelal (30) k'iino'ob xoka'an le ka'a ts'a'ab k'ajóoltbil le Ts'o'ol Ts'íibil Meyajo'; chéen wáa u nu'ukbesajil meyaj ti'al kaaj yéetel wa u meyaj ja'alach ku k'uchul tak tuláakal le noj lu'uma' ku ts'a'abal ti' jo' tu yóoxk'aal (45) k'iino'ob.

Je'el ba'axak kun beetbil wáa u meyaj jala'ach mina'an ichil le Tsols'íibil Meyajo' ku páajtal u táakbesa'al ichil k'aatchi' je'el bix jets'a'anil ichil le A'almajt 'aana'.

U Lajun tu Ka'ak'aalp'éelal Artiikulóo (30).- Le jala'acho' ma' tu páajtal u beetik meyajilo'ob wa ba'ax jets'a'an ichil le Tsols'íibil Meyaj, wáa ma' máanak le buka'aj k'iino'ob jets'a'an ichil u ts'ook artiikulóo', yéetel wa ma' k'áata'an ka beeta'aki'. Le bey ma' tu páajtal u beetik wa ba'axo' yaan u xáantal tak le káan ts'o'okok u meyajil le k'áatchi'o', yaan u ts'a'abal u yojéelt jala'ach le káan ojéelta'ak ba'ax taak u beeta'al yéetel le káan k'a'amak xan.

U Buluk tu Ka'ak'aalp'éelal Artiikulóo (31).- Le káan u k'am le ba'ax kun beetbilo', le Mola'ayilo' yaan ti' lajunp'éelal (10) k'iino'ob ti'al u yilik ka béeya'ak tuláakal

ba'ax k'abéet. Wáa ku yilik yaan ba'ax ma' beyo', yaan u t'a'anal máx jo'olintik, u ti'al ichil óoxp'éel k'iino'obe' ka'a u béeykuntej. Wa ma' tu beetike', le ba'ax ku k'áat'alo' ma' tun béeytal, yaan u ts'a'abal u yojéelt le máaxo'ob k'áatiko' yéetel ti' le jala'ach túuxto'. Le káan béeychajak le ba'axo'ob k'abéeto' ku ch'a'ajo'olta'al u nu'ukbesajil.

KAN JAATS (IV)
Yo'olal bix u Je'ets'el

U Lajka' tu Ka'ak'aalp'éelal Artiikulóo (32).- Le Mola'ayilo' yaan u jets'ik u k'a'amal ichil le lajunpéelal (10) k'iino'ob ku taal le káan ts'o'okok u k'a'amal u k'áata'alo', yaan u ts'a'abal u yojéelt le máax túuxtiko' yéetel máaxo'ob péektsiltik tu sáastal tu láak' u k'iinil meyaj.

U Yóoxlajun tu Ka'ak'aalp'éelal Artiikulóo (33).- Ichi u jets'taanil u k'a'amalo' ti' unaj yaan:

I.- Le ba'ax yo'olal ku k'áata'alo' unaj u páajtal u táakbesa'al ichil K'áatchi' ti' Kaaj;

II.- Ka k'áata'ak tu k'iinil, je bix je'ets'a'anile' yéetel ka u béeykunt le ba'ax jets'a'an ichil le A'almajt'aano'.

III.- Bix jets'a'anil ti' le jala'ach túuxtiko', ma' u beetik mix jump'eel u meyajil le nu'ukbesajil ti'al kaaj ku beeta'al u K'áat chi'ilo'.

IV.- U káajbal u jaatsil le meyaj yo'olal bix kun jets'bilo', yéetel

V.- U beeta'al u payalt'aanil.

U Kanlajun tu Ka'ak'aalp'éelal Artiikulóo (34).- Ichil u lajka' tu kank'aal (72) horas béeykunta'ake', le u Payalt'aanilo' unaj u ts'a'abal k'ajóotbil tu Pik'ilju'unil u Jala'achil le Noj Lu'uma', tu Pik'ilju'unil Méek'táankaaj, bey xan wáa k'abéete' te'el pik'ilju'uno'ob ku jach xo'okol te'el Noj Lu'uma' yéetel yaan u ts'a'abal k'ajóoltbil ichil le chíikulil kun u jets' le Mola'ayilo'.

U Jo'lajun tu K'a'ak'aalp'éelal Artiikulóo (35).- Ichil le Payalt'aano' unaj ti' yaan:

I.- Bix jeets'elil ichil A'almaj t'aan,

II.- Yo'olal ba'ax ku beeta'al le K'áatchi' ti' Kaajo';

III.- U kúuchil, u k'iinil yéetel u súutukil le káan beeta'ak le k'áatchi'o'.

IV.- Tu'ux yaan le Kúuchilo'ob tu'ux kun K'ambil le ba'ax kun a'albilo', yéetel

V.- Le u láak' ba'alo'ob ku tukulta'al k'abéte'.

U Waklajun tu Ka'ak'aalp'éelal Artiikulóo (36).- Ichil le ts'a'abik k'ajóoltbil le paayalt'aan tak junp'éel k'iin u bin u beeta'al le k'áatchi'o', le Mola'ayilo' yaan u beetik u péektsilil u ti'al u yojéeltik kajnáalo'ob ba'ax kun úuchul.
Le péektsilo' unaj u beeta'al nu'uka'anil yéetel ma' unaj ma' u chukik lajun tu ka'ak'aalp'éelal (30) k'iino'obi', yéetele' unaj u beeta'al chéen tu kúuchilo'ob le tu'ux yaan ba'al u yile'.

U Wuklajun tu Ka'ak'aalp'éelal Artiikulóo (37).- U ti'al u je'ets'el jayp'éel yéetel tu'ux kun antal le kúuchilo'ob ti'al u k'a'amal ba'ax kun a'albilo', u yéeya'al, u ka'ambesa'al

yéetel u xak'alta'al ba'ax u yojel le máako'ob kun antalo', bey xan u béeykunta'al yéetel u k'u'ubul u junilo'ob yéetel nukulilo'ob ti'al le k'áatchi'o', yaan u je'ets'el je bix yanik te'el jets't'aano'oba':

I.- Le kúuchilo'ob tu'ux kun ka'albil ba'ax kun a'albilo' yaan u je'ets'el je bix u beeta'al yéetel le máaxo'ob jo'olintik le casillaso' je bix yanik tu A'almaj t'aanile';

II.- Le Mola'ayilo' ichil junp'éel mokt'aan yéetel le Noj Múuch'kabilo' je'el u béeytal u yéeyik ichil le máaxo'ob jo'olint casillas ichil u ts'ook yéeytáambal úucho', ku jets'ik xan máax kun jo'olintik le Kúchilo'obo' K'aamo', le máako'obo' óoxp'éel ja'ab kun xáantal te'el meyajo'.

III.- Le máako'ob kun antal te Kúuchilo'ob K'aamo' je'el u páajtal u k'amiko'ob u bo'olile' ba'ale' yaan u yantal ba'al u yil ix yanik u taak'inil ti' le Mola'ayilo';

IV.- U kiinilo'ob kun kaambal le máako'ob kun antal te'el

Kúuchilo'ob K'aamo' yaan u je'ets'el tumeen le Noj Múuch'kabilo';

V.- Yaan u yéeya'al junp'éel Kúuchil K'aam yóok'ol óoxp'éel jaatsil kaaj ti´al yéeytáambal, le kúuchilo' ti' kun antal le tu'ux ku páajtal u séeb k'uchul le kajnáalo'obo'.

VI.- Le tu'ux kun antal yéetel bix je'ets'ik le Kúuchilo'ob K'aamo', yaan u ts'a'abal ojéeltbil ichil le pik'ilju'uno'ob jach ku xo'okolo', jo'op'éel k'iino'ob u bin le káatchi'o' yéetel tu k'iinil u yúuchul;

VII.- U béeykunsa'al bixi', u t'o'oxol, u k'u'ubul u ju'unil yéetel u nu'ukulil u beeta'al le k'áatchi'o' yaan u beeta'al ichil ba'ax yo'olal kun beetbil, yéetel unaj sáasil ba'ax ku ya'alik, bey xan;

VIII.- Le nu'ukulilo'ob ku ya'ala'al tu ts'ok jaatsil ts'íibo' unaj u k'u'ubul ti' u Jo'olpóopilo'ob le Kúuchilo'ob K'aamo', jach u xaanile' junp'éel k'iin u bin u beeta'al le K'áat chi'o'.

U Waxaklajun tu Ka'ak'aalp'éelal Artiikulóo (38).- U beeta'al u ts'íibil le ba'ax kun a'albilo' unaj jeets'el ichil le ba'alo'oba':

I.- U ts'íibta'al sáasil yéetel nu'uka'an;

II.- Ma' unaj u ch'a'a óoltik mixba'ali', mix u jets'ik wáa ba'ax;

III.- Unaj beeta'an ka u séebkuns ba'ax kun u ya'al máako'ob;

IV.- Unaj chéen yo'olal jump'éel ba'al ka t'aanak;

V.- Unaj ti' yaan ichil le ba'ax ku k'áata'alo'.

JO' JAATS' (V)
Yo'olal u K'iinil le K'áat chi'o'

U Bolonlajun tu Ka'ak'aalp'éelal Artiikulóo (39).- Le Mola'ayilo' jach sáats'e' ichil lajun tu jo'ook'aal (90) k'iino'ob je'ets'ek u k'a'amal le ba'ax ku k'áata'alo', unaj u jets'ik u k'iinil u beeta'al le K'áat chi'o', yaan xan u yilik bix yanik yéetel bix u meyaj le jala'ach kun beetbil u k'áat chi'ilo'.

U Ka'ak'aalp'éelal Artiikulóo (40).- U k'iinil le K'áatchi'o' yaan u je'ets'el tumeen le Mola'ayilo' ichil ba'ax le k'áata'abo' yéetel tak buka'aj tu'ux kun náakal, le je'elo' yaan u ts'a'bal k'ajóoltbil ichil le payalt'aano'.

Tu k'iinil le K'átchi'o' le kajnáalo'obo' yaan u bin u ya'alo'ob ba'ax ku tukultiko'ob, yaan u ya'aliko'ob ku CHÍIMPOLALO'OB wáa MA', le je'elo' wa tu paach yaano'ob wáa ma' u meyaj le jala'ach ku beeta'al u k'áatchi'ilo'.

Jun tu Yóoxk'aalp'éelal Artiikulóo (41).- U je'ek'abta'al yéetel u k'a'ala'al le Kúuchilo'ob K'aamo', u xo'okol u ts'íibil t'aano', yéetel u túuxta'al u múuch'ilo'ob te'el Mola'ayilo', yaan u beeta'al je bix jets'a'anil ichil u nu'ukbesajilo'ob u A'almajt'aanil Yéeytáambalo', ichil le ba'axo'ob yaan u yil tu yéetelo'.

WÁAK JAATS (VI)
Ba'ax kun Kaxbil, U Je'ets'el Nu'uka'anil yéetel Ba'ax kun u Taasej

Ka' tu Yóoxk'aalp'éelal Artiikulóo (42).- Ti'al u xookil ba'ax tu ye'esaj le K'áatchi'o' unaj u nu'upul ba'ax ku chíikpajal tu ju'unilo'ob ku taal ti' jujunp'éelil le Kúuchilo'ob K'aam je'ek'abta'abo', yéetel yaan ba'al u yil wáa ti'al méek'tankaaj wa ti'al le noj lu'uma'.

U Yóox tu Yóoxk'aalp'éelal Artiikulóo (43).- Le Noj Múuch'kabilo' jach u xaanile' ichil jo'op'éel k'iino'ob úuchuk le K'áatchi' ichil junp'éel méek'táankaajo', wáa tak ichil tuláakal le noj lu'uma' ukp'éel k'iino'ob úuchuk le káan u beet u xookil je bix jets'a'anil ichil u A'almajt'aanil Yéeytáambale'.

U Kan tu Yóoxk'aalp'éelal Artiikulóo (44).- Le Noj Múuch'kabilo' yaan u jets'ik nu'uka'anil le k'áat chi'o' ichil le buka'aj k'iino'ob ku ya'alik le u ts'ook artiikulóo'.

U Jo' tu Yóoxk'aalp'éelal Artiikulóo (45).- Le ba'ax kun kaxbil yéetel le K'áatchi' ti' Kaajo' yaan u taasik le ba'alo'oba':

I.- Ka u Nup Meyaj.- Wáa le ba'ax kun kaxbil yéetel le k'áat chi'o' ku jets'ik ti' jala'achil u chíimpoltik chéen ba'ale' k'abéet:

a) Ka táakpajak jach u mina'anile' u 20% le kajnáalo'ob yaan u k'aaba' tu Tsolts'íibil Máako'ob ku táakpajal ti' Yéeytáambal te'el Méek'tankaajo', yéetel u maanal ya'abil máake' ka u jets'o'ob junp'éelili' tuukul wáa yaan ba'al u yil yéetel u le meyaj Ayuntamiento wáa u Jala'achil le Noj Lu'uma', ka táakpajal tak yóok'ol junp'éel wáa

maanal u láak' méek'táankaajilo'obo'.

b) Ka táakpajak jach u mina'anile' u 20% le kajnáalo'ob yaan u k'aaba' tu Tsolts'íibil Máako'ob ku táakpajal ti' Yéeytáambalo', yéetel u t'aan jach u mina'anile' u 2% ti' u kajnáalilo'ob táanchumuk ti' le buka'aj méek'tankaajo'obo', wáa yaan ba'al u yil u meyaj u Jala'achil le Noj Lu'uma' ka táakpajak tak yóok'ol tuláakal u kaajilo'ob.

II.- Ka u ye'es ba'ax kun beetbil.- Wáa le ba'ax a'alab tumeen kaaj yo'olal le ba'ax k'áata'ab ma' tu pàajtal u chíimpolta'al tumeen ma' béeychaj le ba'axo'ob ku k'áata'al te'el u ts'ook artiikulóo'.

U Wáak tu Yóoxk'aalp'éelal Artiikulóo (46).- Le Mola'ayilo' ichil tak óoxp'éel k'iin ts'o'okok u xookil le ba'ax úucho', yaan u ts'áik u yojéelt le jala'ach túuxt le k'áatchi'o' yéetel ti' máaxo'ob péektsilto' ba'ax kaxta'abij yéetel ba'ax kun u taas le K'áatchi' beeta'abo', yaan xan u ts'áik k'ajóoltbil tu Pik'ikju'nil u Jala'achil le Noj Lu'uma' yéetel wáa k'abéete' tu Pik'ilju'unil le Méek'táankaajo', bey xan ichil le pik'ilju'un jach ku xo'okol te'el Noj Lu'uma'.

Wáa ma' tu chíimpolta'al le ba'ax jets'a'an tu yáax jaatsil (I) le artiikulóo yaan yáax ti' le je'ela', yaan u yantal u si'ipilil.

KA'A NOJ JAATS (II)
Yo'olal u Je'ets'el A'almaj t'aan

U Wuk tu Yóoxk'aalp'éelal Artiikulóo (47).- Le u je'ets'el A'almajt'aano' ku kaxaantik u molik ba'ax ku ya'alik kajnáalo'ob yo'olal ba'ax ku k'exbesa'al tu Noj

A'almajt'aanil le Noj Lu'uma', bey xan u beeta'al, u tse'elel wáa u k'e'exel A'almajt'aano'ob wáa nu'ukbesajilo'ob kun u jets' u Mola'ayil A'almay T'aan. U ti'al Ayuntamiento'obe' yo'olal u nu'ukbesajil Bando de Policía y Gobierno yéetel nu'ukbesajilo'ob ti'al méek'táankaaj.

U Waxak tu Yóoxk'aalp'éelal Artiikulo (48).- Ma' tu páajtal u táakbesa'al ichil u je'ets'el A'almajt'aan le nu'ukbesajilo'oba':

I.- Le ba'ax yaan u yil yéetel bo'olil yóok'ol náajal beey xan u meyajil taak'in.

II.- Le ba'ax yaan u yil yéetel bix u nu'ukbesa'al u meyaj u Jala'achilo'ob le Noj Lu'uma' wáa múuch'kabilo'ob tu juun ku meyajo'ob; bey xan le ba'axo'ob yaan u yil yéetel u Jala'achil Méek'tankaaj.

III.- Le ba'axo'ob yaan u yil yéetel u Múuch'kabil u Kaajilo'ob le Noj Lu'uma', bey xan;

IV.- Le ba'axo'ob ku táakbesa'al tu A'almajt'aanil le Noj lu'uma', ku taal ti' U A'almajt'aanil u Noj Lu'umil México yéetel ti' u A'almaj t'aanilo'ob u múuch'kabil u kaajilo'ob le noj lu'uma'.

U Bolon tu Yóoxk'aalp'éelal Artiikulóo (49).- Ti'al u Je'ets'el A'almajt'aane' yaan u páajtalil u k'áata'al tumeen:

I.- Kajnáalo'ob;

II.- U Jala'achil le Noj Lu'uma', wáa yo'olal ba'ax kun ke'exbil ti' u A'almaj t'aanil le Noj Lu'uma';

III.- U Mola'ayil le Noj Lu'uma' ichil u mokt'aanil u ya'abil le máako'ob yaan ichilo' yéetel u ka'ap'éel ti' u yóox jaatsilo'ob wáa yaan u Je'ets'el u A'almajt'aanil le Noj Lu'uma';

IV.- Le Méek'taankaajo'obo' wáa yo'olal A'almajt'aano'ob yaan ba'al u yil tu yéetel, bey xan wáa bey u k'áatik u táanchumukil yéetel u láak' juntúul u máakilo'ob, ichil yáax u mokt'aanil u Múuch'kabil; yéetel,

V.- U Ka'ap'éel ti' u yóox jaatsil u regidoorilo'ob le Ayuntamiento'obo', wáa yo'olal u nu'ukbesajil méek'táankaajilo'ob.

U Lajun tu Yóoxk'aalp'éelal Artiikulóo (50).- U ti'al u k'áata'al ka beeta'ak junp'éel K'áat chi' yo'olal wáa ba'ax kun k'exbil ti' u A'almajt'aanil le Noj Lu'uma' yéetel u láak' u A'almajt'aanilo'obe', yaan u táakpajal jach u mina'anile' 2% ti' le buka'aj kajnáalo'ob yaan u k'aaba' tu Tsolts'íibil Máako'ob ku Táakpajal ti' Yéeytáambalo'

Wáa k'áatchi'ob yo'olal u nu'ukbesajil Bando de Policía y Gobierno, yéetel nu'ukbesajilo'ob méek'táankaaje', ku páajtal wáa ku much'iko'ob le buka'aj máak ku k'aatik u bolon lajunpéelal (19) artiikulóo ti' le A'almajt'aana'.

U Buluk tu Yóoxk'aalp'éelal Artiikulóo (51).- Le k'áatajo' unaj u béeykuntik le ba'alo'oba:

I.- U chúuka'anil le ba'ax ku k'áata'al ka beeta'ak u k'áat chi'ilo';

II.- Ba'axo'ob ts'áik u muuk';

III.- U ya'alik u k'aaba' le jala'ach túuxtiko', u jets't'aanil wáa u nu'ukbesajil.

IV.- Wa kajnáalo'ob taasike' unaj u yantal ti' xan le ba'axo'ob jets'a'an tu kan jaatsil (IV) le junk'aal p'éelal (20) artiikulóo ti' le A'almaj T'aana'.

V.- Wa juntúul jala'ach taasike', unaj ts'íi'bil, unaj xan u ts'a'abal u láak' jump'éel u ts'íibil le ba'ax kun k'áat chi'ibilo', yéetel

VI.- Le ku k'áata'al tumeen Ayuntamiento'obe' unaj u taasik jump'éel u ju'unil u ts'íibil lbix tu much'ilubaj lu Cabildoil.

YÁAX JAATS (I)
Yo'olal Bix u Beeta'al

U Lajka' tu Yóoxk'aalp'éelal Artiikulóo (52).- U jaatsilo'ob u meyajil u je'ets'el A'almajt'aane' leti'el je'elo'oba':

I.- Ba'ax ku Yáax Beeta'al

II.- Bix u Káajal;

III.- Bix u Je'ets'el;

IV.- Yo'olal u k'iinil le K'áat chi'o', yéetel

V.- Ba'ax kun kaxbil, u je'ets'el nu'ukanil yéetel ba'ax kun u taasej.

U Yóoxlajun tu Yóoxk'aalp'éelal Artiikulóo (53).- Ichil le ba'ax ku yáax beeta'alo' ti' yaan u k'a'amal u ts'íibil le A'almajt'aan wáa jets't'aano', u ti'al Méek'tankajo'obe', u k'a'amal u mokt'anil yéetel ku ts'o'okol le káan ts'a'abak ojéeltbil tumeen le Mola'ayo'.

U Kanlajun tu Yóoxk'aalp'éelal Artiikulóo (54).- Le u meyajta'al u jaatsilo'ob II, III, IV y V le lajka' tu yóoxk'aalp'éelal (52) artiikulóo', yaan u beeta'al je bix jets'a'anil te'el A'almajt'aana' yo'olal le u je'ets'el A'almaj t'aano'.

U Jo'olajun tu Yóoxk'aalp'éelal Artiikulóo (55).- U Mola'ayil le Noj Lu'uma' wáa le Ayuntamiento'obo' u ti'al u péektsiltik u táakpajal yéetel u k'ajóoltik kajnáalo'obe', yaan u túuxtiko'ob te'el Mola'ayilo' u ts'íibil wáa u jets't'aanil le A'almajt'aano' ichil le jo'op'éelal (5) k'iino'ob túuxta'ako', u ti'al Méek'tankaajo'obe' u mokt'aanil, beyo' ichil le u láak' lajunp'éelal (10) k'iino'ob ku tal tu paacho' ka ts'a'abak ojéeltbil ichil le pik'ilju'un jach ku xo'okol te'el Noj Lu'uma', tu kúuchil le Mola'ayo' wa ti' u láak' tu'ux kun u jets'o'ob.

U Waklajun tu Yóoxk'aalp'éelal Artiikulóo (56).- Le ba'ax kun kaxbil yéetel u Je'ets'el A'almajt'aano', yaan u taasik le ba'alo'oba':

I.- Ka u Nup Meyaj.- Wa le ba'ax kun kaxbil yéetel le K'áatchi' ku jets'ik ti' jala'achil u chíimpoltiko ba'ale' unaj:

a) Wáa yo'olal u nu'ukbesajil Bando de Policía y Gobierno yéetel nu'ukbesajil ti'al Méek'tankaajo'obe'

ka táakpajak jach u mina'anile' u 20% ti' le máaxo'ob yaan u k'aaba' tu Ts'olts'íibil Máako'ob kun Táakpajal ti' Yéeytáambal te'el Méek'tankaajo' yéetel u ya'abile' ka u jets'o'ob junp'éelili' ba'al.

b) U ti'al u beeta'al, u tse'elel wa u k'exbesa'al a'almaj t'aano'ob wa u jets't'aanilo'ob le noj lu'uma', unaj u táakpajal jach u mina'anile' u 20 % ti' le máaxo'ob ku chíikpajal u k'aaba' tu Tsolts'íibil Máako'ob kun Táakpajal ti' Yéeytáambal te'el Noj Lu'uma', yéetel ka chíikpajak ba'ax kun a'albil tumeen u 2% u kajnáalilo'ob táanchumuk yéetel u láak' jump'éel ti' le Méek'tankaajo'obo', u ya'abilo'obe' ka u jets'o'ob wáa ba'ax.

c) Yo'olal wáa ba'ax kun k'exbil ti' u A'almajt'aanil le Noj Lu'uma' unaj u táakpajal junp'éel ti' u yóox jaats'il le buka'aj máako'ob ku chíikpajal u k'aaba' tu Tsolts'íibil Máako'ob kun Táakpajal ti' Yéeytáambalo' yéetel ka chíikpajak ba'ax kun a'albil tumeen u 2% u kajnáalilo'ob táanchumuk yéetel u láak' jump'éel ti' le Méek'tankaajo'obo', u ya'abilo'obe' ka u jets'o'ob wáa ba'ax.

II.- Ka u ye'es ba'ax kun beetbil.- Wáa le ba'ax tu jets'aj le kajnáalo'obo', ma' beetik u chíimpolta'al tumeen ja'achil, tumeen ma' táakpaj jach u mina'anil le buka'aj máak jets'a'an tu ts'ook jaatsil a'alabo'.

U Wuklajun tu Yóoxk'aalp'éelal Artiikulóo (57).- Wáa yéetel le ba'ax kun kaxantbil ku je'ets'el le A'almaj t'aano', U Mola'ayil le Noj Lu'uma' wa le Ayunatmientóo' yaan u ch'a'ajo'oltiko'ob u meyajil yéetel u nu'ukbesajil le A'almaj t'aano'.

Wáa ma' je'ets' tuláakale', yaan u ts'a'abal k'ajóoltbil junp'éel Mokt'aan tu'ux ya'ala'al ka líiks'a'ak, yéetel ma' tu páajtal u ka'a túuxta'al ichil le u k'iinilo'ob meyaj t'ux cíikpajo'. Wa Ayuntamiento'obe' ichil óoxp'éel winaálo'ob beeta'ak le mokt'aano'.
Wáa ka je'ets'ek chéen junjaatse', yaan u túuxta'al tu séebil tu Much'kabil Jets't'aan ti'al u tsikbalta'al, u xak'alta'al yéetel u k'e'exel je'el bix tu ye'esaj le k'áatchi'o', je bix k'abéete'.

ÓOX NOJ JAATS (III)
Yo'olal u Káajsik Kaaj u Meyajil A'almajt'aan

U Waxaklajun tu Yóoxk'aalp'éelal Artiikulóo (58).- Le u káajsik kaaj u meyajil A'almajt'aane' ku kaxaantik u k'amik ti' kaaj u nu'ukbesajil u káajsa'al meyaj, u k'exbesa'al wáa u táakbesa'al wáa ba'ax ti' Noj A'almaj T'aan, jets't'aano'ob, Bando de Policía y Gobierno wáa nu'ukbesajilo'ob ti'al méek'táankaaj.
U káajsik kaaj u meyajtik A'almajt'aano'ob je'el u béeytal u ye'esa'al bey u tuukulil meyajo'obe'. Yaan u yila'al bey u tuukulil meyaj le kun chúukpesik ba'axo'ob k'abéete' yéetel junp'éel u tuukulil meyaj, le ku ts'áiko'ob u páajtalil xaak'al, meyajta'al wáa bin je'el u k'eexel junp'éel a'almajt'aan, jets't'aan, nu'ukbesajilo'ob ti'al le noj lu'uma' wáa junp'éel méek'táankaaj.
U Bolonlajun tu Yóoxk'aalp'éelal Artiikulóo (59).-Ma' tu táakpajal ichil u káajsik kaaj u meyajil a'almaj t'aane' le nu'ukbesajilo'ob je'ela':
I.- Le yaan ba'ax u yil yéetel bo'ol yóok'ol náajale', u xaak'alil yéetel u nu'ukbesajil u meyajta'al taak'in.
II.- Yóok'olal le ba'alo'ob yaan u yil yéetel bix much'bil

yéetel u meyaj u jala'achilo'ob le lu'uma' yéetel le much'kabilo'ob ku meyaj tu juunal, beyxan ba'axo'ob yaan u yil yéetel jalacho'ob yéetel u jala'achilo'ob méek'táankaajo'ob.
III.- Le jets'a'an u ti'al u Múuch'kabil Kaajo'ob te'el Noj Lu'umo'

U Yóoxk'aalp'éelal Artiikulóo (60).- Tuláakal tumben nu'ukbesajil meyaj, u beeta'al, u k'eexel wáa u táakbesa'al wáa ba'ax ti' Noj A'almajt'aan, jets't'aano'ob, Bando de Policía y Gobierno , wa u nu'ukbesajil u meyaj méek'táankaaje', k'abéet yaan ti'ob:
I.- U je'ets'el u k'aaba' le A'almaj t'aan wáa nu'ukbesaj ti'al méek'táankaaj;
II.- U ts'a'abal k'ajóoltbil ba'ax o'olal
III.- U tuukulil A'almaj T'aan, Jets't'aan wáa Nu'ukbesaj, le k'abéete'.

IV.- U tsolt'aanil u k'aaba máaxo'ob k'áatik, unaj u ya'alik u k'aaba', tu'ux kajakbal u joronts'íibil; ka táakbesa'ak xan u credencial tu'ux yaan u yoochel. Beyxan unaj u ya'aliko'ob máax jo'olintik, yéetel tu'ux je'el u béeytal u bisa'al k'uben t'aane'.
Wáa ma' tu je'ets'el máax jo'olintike', yaan u na'atpajal máax ku chíikpajal ichil le tsol t'aan ku ye'espajalo'. Wáa ma' tu ya'alik tu'ux kajakbale' tuláakal k'uben t'aane' yaan u túuxta'al tu kúuchil le mola'ayo'.
U poolilo', je'el u beytal u táakpajal yéetel u yu'ubal u t'aan ichil le múuch'táambalo'ob ku beetik le múuch'kabilo'obo'.

V.- U tso'olol le xuupo'ob ku beeta'al yéetel tu'ux u taal le taak'ino' meyajnaj u ti'al u beetchajal le tuukulil meyajo' yéetel u mu'uch'ul le joronts'íibo'obo'.

U Jun tu Kank'aalp'éelal Artiikulóo (61).- Le nu'ukbesajilo'ob meyaj ku ya'alal te'el waxaklajun tu yóoxk'aalp'éelal (58) artiikulóo, unaj u béeykuntiko'ob le ba'ax ku ya'alik le artiikulóo yaan táanil ti'o' ichil le A'almaj T'aana'; chéen ba'ax kun béeytale' le jets'a'an tu yóox jatsilo' (III).

U Ka'a tu Kank'aalp'éelal Artiikulóo (62).- Le u tuukulil meyajo'ob káajsa'an tumeen kaajo', ti'al u béeytale' k'abéet ti' le porcentaje'oba':
I.- Le ku t'aan yo'olal u k'e'exel wáa u chowakkíinsa'al u Noj A'almajt'aanil le Lu'uma', u láak' A'almajt'aano'ob yéetel jets't'aano'obe' u 0.3% ti' u Tsolts'íibil Máaxo'ob ku táakpajal ti' Yéeytáamnbal te'el Noj lu'uma'.
II.- Wáa ti'al u beeta'al, u k'e'exel wáa u táakebsa'al u láak' ba'al ti' Bandos wáa u nu'ukbesajil ti'al méek'táankaaje:
a) U 2% le máako'ob yaan tu Tsolts'íibil Máaxo'ob kun Táakpajal ti' Yéeytáambale' ichil méek'táankaajo'ob yaan ti'ob tak 10,000 u túulal kajnáalo'ob.
b) U 1% le máako'ob yaan tu tsol ts'íibil Máaxo'ob kun Táakpajal ti' Yéeytáambal ichil méek'táankaajo'ob yaan ti'ob tak 50,000 u túulal kajnáalo'ob.
c) U 0.5% le Máako'ob yaan tu Tsolts'íibil Máaxo'ob kun Táakpajal ti' Yéeytáambal ichil méek'táankaajo'ob yaan ti' tak 50,000 u túulal kajnáalo'ob.

YÁAX JAATS
Yo'olal bix u beeta'al

U Yóox tu Kank'aalp'éelal Artiikulóo (63).- Le nu'ukbesajil wáa u tuukulilo'ob meyajo' unaj u taasa'al ts'íiba'an tu táan le Mola'ayilo' wáa tu táan U No'ojk'abil le Méek'tankaajo', je bix jets'a'anil tu artiikuloil 60, 61 yéetel 62 ti' le A'almajt'aana' wáa yo'olal u beeta'al u k'e'exel wáa u táakbesa'al wáa ba'ax ti' u Noj A'almajt'aanil le

Lu'uma', u láak' a'almaj t'ano'ob, jets't'aano'ob wáa bandos yéetel nu'ukbesajil ti'al méek'táankaaj.

U No'ojk'abil le Méek'tankaajo' unaj u túuxtik le nu'ukbesaj te'el Mola'ayilo' ichil le jo'p'éelal k'iino'ob (5) u k'amo'.

U Kan tu Kank'aalp'éelal Artiikulóo (64).- Le káan u k'am le nu'ukbesajo', le Mola'ayilo' yaan ti' lajunp'éelal k'iino'ob (10) ti'al u xak'altik wáa béeykunta'ab le ba'axo'ob ku k'áatik le un ts'ook artiikulóo'.

Wáa ma' béeykusa'ab junp'éel ba'ax ku k'áata'alo', yaan u k'abéetkúunsa'al u jo'olpóopil le ba'ax ku k'áata'alo' beyo' ichil óoxp'éel k'iine' ka u yutskíintik. Wáa ma' u beeta'ale', le nu'ukbesajo' yaan u tselel yéetel u tsa'abal ojéeltbil.

U Jo' tu Kank'aalp'éelal Artiikulóo (65): Le káan k'a'amak le nu'ukbesaj wáa u tuukulil le meyajo', yaan u túuxta'al tu Mola'ayil le Noj Lu'uma' wáa ti' Ayuntamiento'ob ti'al u meyajil. Te yáax kúuchilo yaan béeykunta'al ichil le yáax jatas u k'iinil meyajo' jach u xaanil, wáa ba'alo'ob tu yo'olal le Ayuntamiento'obo', óoxp'éel wina'al k'a'amak.

U YÓOX NOJ TS'ÍIBIL (III)
YO'OLAL U TS'A'ABAL OJÉELTBIL YÉETEL BAJUX U TOJOL BIX U BEETA'AL

YÁAX NOJ JAATS (I)
Yo'olal u Ts'a'abal Ojéeltbil

U Wáak tu Kank'aalp'éelal Artiikulóo (66).- Le Mola'ayilo' u ti'al u yoksaj óoltik tu tuukulil u táakpajal kajnáalo'ob tu jeejeláas u meyajil le k'áat chi'obo' yaan u

beetik jeejeláas nu'ukbesajil ti'al u ts'aik ojéeltbil.

Tu juunal le jala'acho'ob yéetel le kajnáalo'obo' wáa ichil u much'kabil je'el u béeytal u yaantajo'obo yéetel le Mola'ayilo' uti'al u ts'áaiko'ob k'ajóoltbil ba'ax meyajiilo'ob ku beetik jala'acho'ob, u beeta'al, u tse'elel wáa u k'exbesa'al A'almaj t'aano'ob wáa jets' t'aano'ob kun beetbil u K'áatchi'il, uti'al beyo' u béeykunta'al u yojeltik kajnáalo'ob ba'axten kun táakpajalo'obi'.

Le bix kun ts'aabil k'ajóoltbi ba'ax ku ya'alik le xoot' t'aan yaan ka'analo', yaan u je'ets'el ichil keetil, u no'ojanil ba'al yéetel ichil A'almajt'aan. Yo'olal mixba'al ku páajtal u k'ex óoltik kajnáalo'ob.

U Wuk tu Kank'aalp'éelal Artiikulóo (67).- Jala'acho'ob yéetel kajnáalo'obe' tu k'iinil káan ts'a'abak ojéeltbil le Payalt'aano' je'el u páajtal u ts'áiko'ob k'ajóoltbile' tak jump'éel k'iin u bin u beeta'al le K'áatchi'o', je bix jeets'elil tu ka'a jaatsi u ts'ook junp'éel artiikulóo'.

U múuch'abilo'ob politikáe' ma' tun páajtal u táakpajalo'obi', mix u ts'áiko'ob u taak'inil ti'al u ts'a'abal k'ajóoltbil

U Waxak tu Kank'aalp'éelal Artiikulóo (68).- Tuláakal péektsilil kun ts'aabil k'ajóoltbil ichil u meyajilo'ob le K'áatchi' ti' kaajo', unaj u ye'esik máax beetik.

U ti'al u beeta'al yéetel u yojéelta'al tu'ux kun ts'aabile' yaan u ts'aatáanta'al ba'ax ku ya'alik u A'almajt'aanil Yéeytáambale'

U Bolon tu Kank'aalp'éelal Artiikulóo (69).- Le Mola'ayilo' u ti'al u meyajil u ts'aabil k'ajóoltbilo' unaj:

I.- U xaka'ltik ba'ax ku taasik le péektsilo';

II.- U tselik le péektsilil ma' tu chíimpoltik ba'ax ku kaxantik le A'almaj T'aana', yéetel

III.- U k'áatik ti' le jala'achile k'abéete' ka jeets'ek u nu'ukbesajil u bo'ol si'ipilil tak ichil políitika, beey xan wa k'abéete' yóok'ol u j-meyajo'ob jala'achil ma' tu chíimpoltiko'ob u keetil nu'ukbesaj yéetel péektsilil.

KA' NOJ JAATS (II)
Bajux u tojol

U Lajun tu Kank'aalp'éelal Artiikulóo Artiikulóo (70).- Le bajux kun u tojolt u beeta'al u meyajilo'ob le K'áatchi' ti' Kaaj wáa u Je'ets'el A'almajt'aano' yaan u bo'ota'al tumeen le Mola'ayilo', leti'e' yaan u yoksik buka'aj u taak'inil ichil u tsololil buka'aj kun u xup ti' jump'éel ja'ab, wa juntúul jala'ach k'áatike' ma' tun u beetej tumeen le jala'ach kun bo'otiko'.

U Buluk tu Kank'aalp'éelal Artiikulóo (71).- Le Noj Múuch'kabilo' yaan u jets'ik tak buka'aj kun xupbil tumeen jala'acho'ob yéetel kajnáalo'ob u ti'al u meyajil le K'áatchi'o'.

Le ma' u chíimpolta'al le artiikulóo je'ela' yaan u bo'ol si'ipilil ichil lajun tu yóoxk'aal (50) tak mil juntéenel le chuun náajal jets'a'an te'el noj lu'uma'.

U Lajka' tu Kank'aalp'éelal Artiikulóo (72).- Ichil u jeejelas meyajilo'ob le k'áatchi'obo' jach jumpuli' ma' tu páajtal:

I.- U k'a'amal taak'in wáa ma' ojéelta'an máax ts'áiki',

chéen wa much'bilak ichil kajnáalo'ob.

II.- U k'a'amal taak'in ku tal ti' múuch'kabilo'ob ku meyaj tu juunalo'obo' wáa jaatsalo'ob ti'u jala'achilil u noj lu'umil México wáa le noj lu'uma', múuch'kabilo'ob tu'ux yaan ba'al u yil u jala'achil le noj lu'uma' wa empresa'ob; máaxo'ob ts'a'an ti'ob u páajtalil u beetikoob meyajilo'ob tumeen u jala'achil u Noj Lu'umil México, le noj lu'uma', Méek'tankaajo'ob wa múuch'kabilo'ob ku meyaj tu juunalo'obo' wáa jaatsalo'ob ti'u jala'achilil u noj lu'umil México beey xan empresa'ob ku meyajtiko'ob buul;

III.- U k'a'amal le ba'ax ku túuxtik u jala'achil táanxel noj lu'umo'ob.

IV.- U k'a'amal le ba'ax ku túuxtik mola'ayilo'ob yaan táanxel noj lu'umilo'ob wa ku kaxantiko'ob náajalil;

V.- U k'a'amal taak'in tak maanal yóok'ol treinta mil peso'ob; yéetel,

VI.- U k'a'amal ba'ax ku túuxtik u múuch'kabil j-meyajo'ob, j-ts'ameyajo'ob wa máako'ob ka'anchaj'an u kaambalo'ob.

U KAN NOJ TS'ÍIBIL (IV)
YO'OLAL BIX U LÍIK'SAJ T'AANIL

JUMP'ÉELILI' JAATS
Yo'olal u K'áata'al K'ex Jets't'aan yéetel Chi'ichnakil

U Yóoxlajun tu Kank'aalp'éelal Artiikulóo (73).- Tu táan le bax'xo'ob kun u jets' le Mola'ayilo', jala'acho'ob yéetel kajnáalo'obe' yaan u yantal ti'ob u páajtalil u k'áatiko'ob k'ex jets't'aan yéetel u chi'ichnakil.

U Kanlajun tu Kank'aalp'éelal Artiikulóo (74).- Le u páajtalil u k'áata'al le k'ex jets't'aano' yaan u béeykunta'al tu táan le Mola'ayilo', yéetel yaan u páajtal yo'olal:

I.- U xaak'alil yóok'ol tak buka'aj tu'ux ku náakal ba'ax ku betik wáa u meyaj jala'ach, kex wa mina'an ichil u Ts'olts'íibil le meyajo'obo'; yéetel

II.- U k'a'amal wa u tse'elel le u k'áata'al ka beeta'ak k'áat chi' ti' kaaj, u je'ets'el A'almajt'aan yéetel u káajsik kaaj u meyajil A'almaj t'aan je bix jets'a'anil te'el A'almajt'aana'.

U Jo'olajun tu Kank'aalp'éelal Artiikulóo (75).- Le u ye'esajil chi'ichnakilo' yaan
u béeykunta'al tu táan u Kúuchil Xaak'al Si'ipilil, yéetel yaan u páajtal yo'olal:

I.- U je'ets'el u nu'ukanil, yéetel

II.- Ba'ax kun u taasej.

U Waklajun tu Kank'aalp'éelal Artiikulóo (76).- Ti'al u ts'a'abal u muuk' le u páajtalil u k'áata'al k'ex jets't'aan yéetel chi'ichnakilo', yaan u ts'aatáanta'al ba'ax jets'a'an tu A'almajt'aanil u Nu'ukbesa'al L'iik'saj T'aan ichil ba'al yaan u yil yéetel
Yéeytáambal tu Lu'umil Yucatán.

U JO' NOJ TS'ÍIBIL (V)
YO'OLAL U SI'IPILIL

YÁAX NOJ JAATS
Yo'olal máax je u yantal u si'ipile'

U Wuklajun tu Kank'aalp'éelal Artiikulóo (77). Máako'ob yaan u si'ipil:

I.- Yo'olal Jala'achilil:

a) U Jala'achil le Noj Lu'uma'
b) U J-Áantajo'ob u Kúuchil Jala'ach
c) U jo'olpóopilo'ob Mola'ayilo'ob nu'ukbesik, meyajtik yéetel jets'ik u mejay ja'acho'ob nu'ukbesa'an te'el A'almajt'aana', yéetel
d) U Jo'olpóopilo'ob mola'ayilo'ob tu'ux táakpaja'an jala'achil.

II.- Yo'olal u Mola'ayil A'almajt'aan:

a) U Jo'olpóopilo'ob yéetel le máaxo'ob táakpaja'an ichil le Múuch'kabilo'obo', yéetel
b) U J-No'ojk'abil.

III.- Yo'olal Ayuntamiento'ob:

a) U Jala'achil le Méek'táankaajo'
b) U Jo'olpóopilo'ob yéetel le máaxo'ob táakpaja'an ichil le Múuch'kabilo'obo'
c) U Jo'olpóopilo'ob u mola'ayilo'ob xaak'alil ichil u baatsilo'ob.
d) U Jo'olpóopilo'ob mola'ayilo'ob tu'ux táakpaja'an jala'achil méek'táankaaj.

IV.- Yo'olal le Mola'ayilo':

a) U Jo'olpóopil le Noj Múuch'kabilo'
b) U J-No'ojk'abil, yéetel
c) Máaxo'ob táakpaja'an tu Noj Múuch'kabil.

KA' NOJ JAATS (II)
Yo'olal X-Ma' Chíimpolal yéetel u bo'ol si'ipilil

U Waxaklajun tu Kank'aalp'éelal Artiikulóo (78).- Yan u yantal u si'ipilil le ma' u béeykunta'al le nu'ukbesajilo'ob jets'a'an te'el A'almaj T'aana'.
U xak'alta'al u x-ma' chíimpolalil yéetel u je'ets'el u bo'ol si'ipilile' yaan u táakpajal ichil u A'almajt'aanil u Jala'achilil Méek'táankaajo'ob te'el Noj Lu'uma' yéetel le yo'olal u Si'ipilil u J-Meyajilo'ob Jala'achilil, je bix k'abéete'.

WÁA JAYP'ÉEL U K'IINILO'OB

U Yáaxil Artiikulóo (1).- Le A'almajt'aana' yaan u káajal u meyaj, tu ka'ap'éel k'ino'ob ts'a'abak k'ajóoltbil tu Pik'ilju'unil u Jala'achil le Noj Lu'uma'.

U Ka'ap'éelal Artiikulóo (2).- Le u Múuch'kabil Áantajil ti'al Kajnáalo'obo', yaan u yéeya'al ichil le máako'ob yéeyabo'ob ti'al u yéeytáambalil tu ja'abil 2007 te'el noj lu'uma'.

U Yóoxp'éelal Artiikulóo (3).- Le u yáax tsoololil u meyaj yéetel ba'ax ku beetik jala'ach ku tukulta'al ku jach chíikpajalo' unaj u túuxta'al te'el Mola'ayilo' jach u xaanile' tu jo'o'p'éelal tu ka'ak'aal k'iino'ob (25) tu winalil noviembre tu ja'abil 2007.

U Kamp'éelal Artiikulóo (4).- Le Mola'ayilo' yaan u líik'sikubaj yo'olal wa ba'ax k'abéete' u ti'al u táakbesik ba'axo'ob ku taasik le A'almaj T'aana', tu tsololil buka'aj taak'in kun u xup ti'al u ja'abil 2008.

TS'A'AB TU KÚUCHIL U MOLA'AYIL A'ALMAJ T'AAN, TU NOJ KAAJIL MÉRIDA YUCATÁN, TU MÚUCH'KABIL PETEN LU'UMO'OB MEXIKANO'OB TU JO'OLAJUNP'ÉELAL K'IINO'OB TI' U WINALIL ENERO TU JA'ABIL DOS MIL SIETE.- X-MEYAJ A'ALMAJ T'AAN ROSA ADRIANA DÍAZ LIZAMA.- X-ÁANTAJ.- X-MEYAJ A'ALMAJ T'AAN LUCELY DEL PERPETUO SOCORRO ALPIZAR CARRILLO.-
J-ÁANTAJ.- J-MEYAJ A'ALMAJ T'AAN MARIO ALEJANDRO CUEVAS MENA.- JORONTS'ÍIBO'OB.

LE O'OLALE', KIN TÚUXTIK KA TÁABSA'AK TU JU'UNIL, KA TS'A'ABAK OJÉELTBIL BEEY XAN KA TÚUXTA'AK YO'OLAL U K'AJÓOLTA'AL YÉETEL U CHÍIMPOLTA'AL.

TS'A'AB TU KÚUCHIL JALA'ACHILIL, TU KAAJIL MÉRIDA, YUCATÁN TU MÚUCH'KABIL PETEN LU'UMO'OB MEXIKANO'OB, TU WAKLAJUNP'ÉELAL K'IINO'OB TI' U WINALIL ENERO TU JA'ABIL DOS MIL SIETE.

(JORONTS'ÍIB)
C. PATRICIO JOSÉ PATRÓN LAVIADA

U J-NO'OJK'ABIL U JALA'ACHIL LE NOJ LU'UMA'
(JORONTS'ÍIB)
ABOG. PEDRO FRANCISCO RIVAS GUTIÉRREZ

K'EXT'AAN:
ERMILO LÓPEZ BALAM
U MOLA'AYIL U TÁAKMUK'TA'AL MAAYA MIATSIL
TU LU'UMIL YUCATÁN.
(INDEMAYA)

TRADUCCIÓN:
ERMILO LÓPEZ BALAM
INSTITUTO PARA EL DESARROLLO DE LA CULTURA MAYA
DEL ESTADO DE YUCATÁN.
(INDEMAYA)

REVISORES
BALTAZAR XOOL MAY
MIGUEL ÁNGEL MAY MAY

OBSERVACIÓN

El Alfabeto utilizado en la traducción de la presente Ley es el acordado por diferentes instituciones el 22 de agosto del año de 1984, y es el mismo que ha sido tomado en cuenta en los procesos de normalización de escritura actuales de la Lengua Maya Peninsular